

Received for publication November 2, 2003; revised February 11, 2004; accepted March 9, 2004

## **Kontrola pandemije spolno prenosivih bolesti: trenutak za reevaluaciju**

Dr. Stephen J. GENUIS, FRCSC, DABOG,  
Shelagh K. Genuis, BscOT, MLIS

Department of Obstetrics and Gynecology, University of Alberta, Edmonton, Alberta, Kanada

### KLJUČNE RIJEČI:

*Chlamydia*

Društveno cjepivo

Humani papiloma virus

Vertikalni prijenos

Početak spolne aktivnosti

Rak vrata maternice

Serijska monogamija

Sindrom stečene imunodeficijencije

Spolna disfunkcija

Spolno prenosiva bolest

Spolno prenosiva infekcija

Virus herpes simplex

### SAŽETAK:

Ozbiljne implikacije pandemije spolno prenosivih bolesti koja trenutno predstavlja izazov za odgajatelje, zaposlene u obrazovanju, zdravstvene djelatnike i vlade daju naslutiti da se preventivne strategije, koje se prvenstveno usredotočuju na zaštitu barijernim sredstvima te kontrolu infekcije, moraju ponovno procijeniti i da se mora prihvatiti inicijative koje se usredotočuju na primarnu promjenu ponašanja koja pojedince predodređuju za rizik od spolno prenosivih bolesti. Pomoću virusa humane imunodeficijencije/sindroma stečene imunodeficijencije (HIV/AIDS), humanog papiloma virusa (HPV), genitalnog herpesa i *Chlamydie* oslikana je raširena prisutnost spolno prenosivih bolesti i njihovih ozbiljnih posljedica po pojedince i nacionalne infrastrukture. Raspravlja se o dugoročnim posljedicama, uključujući povezanost koja se sve više uočava između raznih spolno prenosivih infekcija i raka, te psihoseksualnih i psihosocijalnih faktora koji utječu na zaražene pojedince. Iako su od ključne važnosti smanjenje opasnosti i liječenje postojeće infekcije, promoviranje optimalnog zdravlja tijekom cijelog života može se najučinkovitije postići odgađanjem početka spolne aktivnosti, smanjenjem broja partnera i izbjegavanjem riskantnih spolnih ponašanja.

Izazov suočavanja sa spolno prenosivim bolestima i njihovim posljedicama sve više zabrinjava zdravstvene stručnjake i sve one koji se bave javnim zdravljem dok se bore s rješavanjem sve raširenije pandemije. Iako medicinska literatura dokumentira podmuklu eskalaciju ovih infekcija u populacijama širom svijeta, mnogi pružatelji zdravstvenih usluga suočavaju se svakodnevno s moguće razornim kratkoročnim i dugoročnim posljedicama spolno prenosivih bolesti u životima običnih ljudi. Zdravstveni stručnjaci, zaposleni u obrazovanju i tvorcima politike potiču strategije koje se usredotočuju na zaštitu u obliku barijernih sredstava koja smanjuju rizik kao i na kontrolu bolesti. Nedostatak učinka na incidenciju spolno prenosivih bolesti te goleme osobne i društvene posljedice ovih infekcija čine nužnim da strategije primarne prevencije, koje se usredotočuju na problematična ponašanja koja se nalaze u pozadini, postanu žarište preventivskih programa. U ovom članku, raspravljat će se o 4 prevladavajuće spolno prenosive bolesti kako bi se oslikalo sveprisutno djelovanje ove prijetnje po javno zdravlje; bit će rasvijetljeni posebni čimbenici vezani uz posljedice spolno prenosivih bolesti i njihov okomit prijenos; a, budući da se većina ovih infekcija javlja kod tinejdžera ili mladih odraslih osoba, istražiti ćemo 2 pristupa rješavanju spolno prenosivih bolesti kod ove populacije.

### **Sveprisutna prijetnja spolno prenosivih bolesti**

Iako spolno prenosive bolesti imaju duboki učinak na pojedine bolesnike, važno je procijeniti globalan i društven učinak ovih bolesti da bi se procijenilo hitnu potrebu reevaluacije aktualnih strategija kontrole. U narednoj raspravi, napraviti ćemo pregled trenutnih istraživanja o virusu humane imunodeficiencije i sindromu stečene imunodeficiencije (HIV/AIDS), humanom papiloma virusu (HPV), virusu herpes simplex i *Chlamydiji*, i osvjetljen značajan utjecaj na pojedince i populacijske skupine.

### **HIV/AIDS**

Iako postoje mnoge spolno prenosive bolesti koje dramatično utječu na živote pojedinaca, nijedna nije u posljednjih 10 godina privukla toliko pažnje u medicinskim kao i u laičkim publikacijama kao HIV/AIDS, "najsloženiji problem s kojim se danas suočava čovječanstvo." Ovu infekciju, drugi vodeći uzrok ozbiljne bolesti i gubitka sposobnosti u svijetu, dobivaju najčešće oni u dobi od 15 do 25 godina i, uz broj zaraženih koji se procjenjuje na 14.000 dnevno, nedavno objavljen medicinski članak naveo je da "unatoč dojmljivom napretku medicine od 14. stoljeća, HIV/AIDS će vjerojatno premašiti crnu smrt kao najgora pandemija svih vremena." Nedavno objavljene brojke jasno potvrđuju prethodna upozorenja da su civilni poredak kao i gospodarska te infrastrukturna održivost u nekim zemljama u razvoju najozbiljnije ugroženi raširenom infekcijom HIV/AIDS-a.

Iako je tragedija AIDS-a u Africi dobro dokumentirana, potencijal za raširen politički i društveni učinak spolno prenosivih bolesti je isto tako očigledan u drugim predjelima svijeta: sve veća incidencija spolno prenosivih bolesti u istočnoj Europi i Aziji daju razloga za ozbiljnu zabrinutost. Predviđa se da će sljedeći val infekcije HIV/AIDS-om biti u 3 najveće zemlje Euroazije – Rusiji, Indiji i Kini – i postavljena je hipoteza da infekcija HIV/AIDS-om koja se razvija u ovom dijelu svijeta "prijeti da će minirati gospodarske izgleda više milijardi ljudi i izmijeniti globalnu vojnu ravnotežu." Od ključne je važnosti imati na umu da iako ova spolno prenosiva bolest ima potencijal dramatično utjecati na demografiju, a tako i politički integritet nacija, postoji još jedna, jednako važna perspektiva: "AIDS ne prijeti uništenjem goleme horde ljudi bez lica – daleko je gore. On uništava krasne, zanimljive pojedince, pune života i iznimno vrijedne, jednog po jednog, nemilosrdno."

Iako se činilo da se sredinom 1990-ih umanjila hitnost vezana uz AIDS kako su kombinacije lijekova produžile živote ljudi s HIV-om i povećale nadu da će to postati kronična, a ne terminalna bolest, stope HIV/AIDS-a koje rastu širom svijeta u novije su vrijeme dovele ovu prijetnju zdravstvenu katastrofu u žižu interesa. Iako klinička ispitivanja cjepiva protiv HIV-a mogu pružiti nadu za postizanje neke mjere zaštite od tog virusa u budućnosti, testiranje je u ranoj fazi i postoji opasnost da će se stvoriti lažan osjećaj sigurnosti ako pojedinci počnu vjerovati da učinkovito cjepivo tek što se nije pojavilo. Unatoč znatnim naporima i sredstvima posvećenim smanjenju

opasnosti od HIV/AIDS-a, UNAIDS (Joint United Nations Program on HIV/AIDS – Zajednički program UN-a za borbu protiv HIV/AIDS-a) je nedavno objavio da je pandemija tek u ranoj fazi.

## HPV

HPV je najraširenija spolno prenosiva infekcija u mnogim dijelovima svijeta. Smatra se najčešćom spolno prenosivom bolešću u SAD-u, a američki Centri za kontrolu i prevenciju bolesti (CDC) smatraju da se "50-75% spolno aktivnih muškaraca i žena zarazi HPV-om u nekom trenu u svom životu." Iako Health Canada sažima ukupna epidemiološka istraživanja o HPV-u i ženama konstatirajući: "da se prevladavanje svih vrsta HPV-a (onih koji izazivaju rak i onih koji ne izazivaju rak) kod različitih skupina Kanađanki kreće između 20 i 33%," izvješće iz 2003. godine, objavljeno u zborniku radova *Canadian Medical Association Journal* otkrilo je da je u Ontariju svaki četvrti sudionik ankete o prevalenciji HPV-a u dobi između 15 i 19 godina bio zaražen HPV-om koji izaziva rak. Postoje izvješća koja kažu da se više od 35% tinejdžera i mladih odraslih ljudi u raznim zapadnim zemljama zarazilo HPV-om, a mnogi su se zarazili ovom infekcijom od svog prvog seksualnog partnera.

Početak spolne aktivnosti u ranoj dobi i način života koji uključuje serijsku monogamiju - niz uzastopnih seksualnih veza – stavljaju pojedince u osobitu opasnost od zaraze HPV-om. Prijenos je olakšan sljedećim: postoje visoke stope zaraznosti s najmanje 50% vjerojatnosti prijenosa u jednom jedinom seksualnom dodiru sa zaraženim pojedincem; HPV je prenosiv čak i u ranoj fazi kad često nema simptoma; a malo zaraženih pojedinaca je informirano da iako simptomi poput genitalnih bradavica mogu reagirati na liječenje, virusa koji se nalazi u pozadini simptoma u pravilu je neizlječiv i često ostaje prenosiv. Studija s američkog sveučilišta oslikava prodornu narav ove spolno prenosive bolesti među prosječnim Amerikancima i naglašava praktične razloge za zabrinutost: 60% spolno aktivne ženske populacije zaraženo je u nekom trenutku tijekom trogodišnjeg razdoblja studije. Spolni odnos sa ženskom osobom na ovom sveučilištu tako predstavlja ogromnu opasnost dolaska u izravni dodir s ovim moguće onkogenim virusom. Važno je napomenuti da ovisno o funkciji imunološkog sustava domaćina, velik dio infekcija HPV-om riješit će se u ranim fazama, sugerirajući da incidencija primarne infekcije može biti čak i viša nego što je indicirano prevalencijom infekcije koja traje i neoplazije, kao posljedice toga. S raširenim prevladavanjem ove infekcije, neki istraživači su zaključili da bi HPV u tinejdžerskoj populaciji "sada trebalo smatrati neizbježnom posljedicom spolne aktivnosti."

Visokorizični HPV-i su moćni uzročnici raka kod ljudi i, prema informacijama iz National Cancer Institute (Američkog zavoda za borbu protiv raka), povezuju se s cijelim nizom različitih oblika genitalnog raka kod muškaraca i žena. Eskalirajuća incidencija, odnosno pojavnost, raka vrata maternice, drugog po redu najučestalijeg uzroka smrti izazvane rakom kod žena u cijelom svijetu, izravno je vezana uz sve veću stopu ustrajne zaraze HPV-om koji izaziva rak; dok je 5 podvrsta HPV-a odgovorno za većinu vrsta raka, oko 30 raznih podvrsta povezuje se s karcinomom vrata maternice. Visokorizični HPV-i upleteni su i u druge ozbiljne slučajeve raka, uključujući rak penisa i analnog predjela kod muškaraca te tumore glave i vrata, uključujući neke oblike raka usne šupljine, raka dišnog sustava ili raka jednjaka. S obzirom na mnoge potencijalne posljedice ove infekcije, razvoj učinkovitog polivalentnog cjepiva koje bi sadržavalo većinu visokorizičnih podvrsta HPV-a znatno bi pridonijelo smanjenju s tim povezanog poboljšavanja i smrtnosti u cijelom svijetu. Iako trenutno postoji više od dvadeset različitih cjepiva protiv specifičnih vrsta HPV-a koja se proučavaju, razvoj cjepiva još je uvijek u ranoj fazi. Sve veće prevladavanje HPV-a, visoka razina njegove prenosivosti, tj. zaraznosti te povezivanje visokorizičnih HPV-a s raznim premalignim i malignim lezijama čini ovu spolno prenosivu bolest ozbiljnim javnozdravstvenim problemom, ne samo iz perspektive osobne bolesti, nego i iz gospodarske perspektive.

## **HSV**

HSV je raširen spolno prenosiv patogen i ostaje jedan od najčešćih spolno prenosivih bolesti u cijelom svijetu. Iako se pojavnost ove infekcije razlikuje od zemlje do zemlje, članak izašao u *Journal of the American Medical Association* navodi da je u SAD-u zaraženo više od 20% odrasle populacije. To predstavlja porast od najmanje 30% u posljednjih 25 godina. Pojavnost HSV-a pogoršava se i u drugim zemljama: u Švedskoj, zemlji koju se često navodi kao naprednu u području obrazovanosti o spolnosti., prevladavanje ove spolno prenosive bolesti kod trudnica porastao je sa 19% na 33% tijekom posljednja 2 desetljeća.; a HSV-2 raširen je u nekim dijelovima istočne i južne Afrike "sa seroprevalencijom koja je porasla sa 70% na 80% do dobi od 30 godina." Iako simptomi koje iskuse zahvaćeni pojedinci mogu biti šokantni na osobnoj razini – mnogi imaju recidivirajuće bolove, ulceracije i osjećaj osobne obilježnosti – ovaj virus ima druge zabrinjavajuće implikacije. HSV povećava opasnost od dobivanja drugih spolno prenosivih bolesti, uključujući HIV, a čini se i da je sučimbenik koji povećava opasnost od razvoja raka vrata maternice. Osim ozbiljne i dokazane opasnosti koju predstavlja prijenos ovog virusa s majke na dijete, noviji dokazi potvrđuju da mnogi pojedinci s asimptomatskom ili neprepoznom infekcijom nehotice prenose virus na seksualne partnere i potomstvo. Izgledi za cjepivo još su uvijek u preliminarnoj fazi, a početna otkrića daju naslutiti da neka cjepiva u ranom postupku testiranja nisu učinkovita za muškarce ili one žene koje su seropozitivne za HSV-1, a seronegativne za HSV-2.

## **Klamidija**

Jedan od glavnih uzroka neplodnosti jajovoda, , izvanmaternične trudnoće, upalne bolesti zdjelice i kroničnih bolova u predjelu zdjelice jest patogen *Chlamydia trachomatis*. Radi se o najčešćoj bakterijskoj spolno prenosivoj bolesti u Sjevernoj Americi i Europi te jednoj od prevladavajućih spolno prenosivih bolesti u mnogim zemljama u razvoju. Ova infekcija također je uzrok uretritisa, cervicitisa, epididimitisa, proktitisa i reaktivnog artritisa te je nedavno ustanovljeno da predstavlja i faktor rizika za razvoj raka vrata maternice. Unatoč tome što se *Chlamydiju* može liječiti i iskorijeniti, infekcija je često asimptomatska u ranim fazama; kao posljedica toga, često dolazi do nepopravljivih oštećenja adneksalnih struktura prije postavljanja dijagnoze pa mnogi ljudi ne znajući prenesu ovaj organizam seksualnim partnerima. Procjenjuje se da je 13% Amerikanki zahvaćeno ovom infekcijom, a godišnje se prijavi oko 300 milijuna slučajeva u cijelom svijetu. Najviše stope *Chlamydije* pronalaze se kod onih u dobi između 15 i 24 godine i, iako neplodnost možda nije prva briga tijekom tinejdžerskih godina i u ranoj mladosti, potreba za skupim, emocionalno iscrpljujućim i katkad kontroverznim intervencijama potpomognute oplodnje kasnije u životu jest problem koji treba dugoročno isticati. Za one koji ipak začnu dijete, neliječena *Chlamydia* tijekom trudnoće može dovesti do komplikacija poput spontanog pobačaja, prijevremenog puknuća vodenjaka, prijevremenog poroda, niske porođajne težine te novorođenačkih infekcija, uključujući konjunktivitis i upalu pluća. Iako se osobni i medicinski izazovi ove bakterijske infekcije ne mogu minimizirati, važno je napomenuti da je ekonomsko opterećenje kontroliranja *Chlamydije* također znatno: trošak rješavanja ove infekcije i njezinih priznatih komplikacija u SAD-u je za 1994. godinu iznosio približno 2 milijarde dolara.

## **Posebna pitanja vezana uz spolno prenosive bolesti**

Osim mnogih izazova vezanih za pojedine spolno prenosive bolesti, postoje pitanja koja se tek javljaju, a odnose se na utjecaj infekcija dobivenih spolnim putem kroz životni vijek zaraženog pojedinca i potencijalne posljedice tih infekcija na potomstvo.

## **Dugoročne posljedice spolno prenosivih bolesti**

Iako neke spolno prenosive bolesti izazivaju simptome kratkoročno gledano, mnoge spolno prenosive bolesti postaju vidljive nakon dužeg razdoblja i prisutne kao cijeli niz različitih zdravstvenih problema. Bolesti poput vaginalnog iscjotka, dispareunije, cervikalne intraepitelialne neoplazije, upalne bolesti zdjelice, neprohodnih jajovoda, izvanmaternične trudnoće te genitalnih ranica, mogu biti česti razlozi za traženje liječničke pomoći; no mnogi ljudi ne uviđaju da su ovi

problemi često izravna posljedica prethodno dobivenih spolno prenosivih bolesti. Korelacija raznih spolno prenosivih infekcija, uključujući HPV, hepatitis B i *Chlamyidiju*, postala je osobita briga, uz određene vrste raka koje se razvijaju neko vrijeme nakon početne zaraze spolno prenosivom bolešću. Ova veza koja izlazi na vidjelo između spolno prenosivih bolesti i cijelog niza različitih oblika raka jasno daje naslutiti da se riskantno seksualno ponašanje, uključujući rani početak spolne aktivnosti, mora smatrati značajnim faktorom rizika, ne samo za poznatije simptome poput neplodnosti, nego i za razvoj raka tijekom životnog vijeka.

Iako se istraživanja najčešće usredotočuju na tjelesne posljedice spolno prenosivih bolesti, psihoseksualne i psihosocijalne posljedice zaraze spolno prenosivom bolešću, iako teško mjerljive u količinskom smislu, ne bi se smjele podcijeniti. Dok zaraženi pojedinci mogu iskusiti pojačane osjećaje bijesa, potištenosti, osamljivanja, odbacivanja i krivice, istraživanja također ukazuju da spolno prenosive bolesti mogu imati dugoročni negativni učinak na seksualni užitak te da zaraženi pacijenti mogu iskusiti sljedeće: "djelomičan ili potpun prekid spolne aktivnosti," "potpun ili djelomičan gubitak zanimanja za spolne odnose," "zakočeniji i manje spontan" spolni života ili "zabrinutost vezanu uz seksualnu poželjnost". Noviji rad s jedne konferencije koji se bavio istraživanjem psihoseksualnog utjecaja HPV-a izvijestio je kako se može očekivati da ova dijagnoza "ima reperkusije u različitim sferama života zaražene osobe, poput tjelesnog i spolnog zdravlja te društvenih i međuljudskih odnosa". Uz terapijske susrete između zaposlenih liječnika i pacijenata koji su često ograničeni na liječenje tjelesnih simptoma, od ključne je važnosti da se psihoseksualne i psihosocijalne posljedice spolno prenosivih bolesti razmotre u raspravama vezanim uz medicinsku kontrolu spolno prenosivih bolesti.

### **Vertikalni prijenos**

Sve je više dokaza u medicinskoj literaturi za to da do okomitog prijenosa raznih patogena intrauterinim ili perinatalnim širenjem dolazi u puno širim razmjerima nego što se nekoć priznavao. Većina liječnika shvaća da je snažan porast sifilisa u odrasloj dobi kod određenih visokorizičnih populacija doveo do odgovarajućeg porasta kongenitalnog sifilisa, da prijenos HIV-a s majke na dijete povećava poboljšavanje i smrtnost djece u mnogim zemljama u razvoju i da potencijal HSV-a da izazove smrt ili teške neurološke posljedice kod novorođenčadi čini nužnim pažljivu porođničarsku kontrolu žena zaraženih HSV-om. No moguće implikacije vertikalno prenosivih spolnih bolesti i dalje se pojavljuju u medicinskoj literaturi.

Sada postoji znatna količina dokaza za okomit prijenos visokorizičnih HPV-a. Godine 1999., primjerice, časopis *Reviews in Medical Virology* izvijestio je da iako su posljedice infekcije neizvjesne, "visokorizični HPV-i su prisutni kod najmanje 20% zdrave djece." Unatoč dokazima da kirurški porođaj carskim rezom može smanjiti okomit prijenos, mogućnost transplacentalnog prijenosa (preko posteljice) prije porođaja postala je razlog za zabrinutost. Iako su dokumentirana izvješća o posljedicama koje proizlaze iz vertikalno prenesenog HPV-a rijetka u literaturi, HPV je nedavno prikazan kao mogući krivac za retinoblastom, čest dječji oblik raka. Druga istraživačka studija, koja je istraživala infekcije majki i posljedičnu psihozu kod odraslog potomstva, otkrila je uznemirujuću korelaciju između majčine infekcije herpesom (HSV-2) i određenih vrsta psihotičnih poremećaja kod potomstva, uključujući shizofreniju. Iako posljedice spolno prenosivih bolesti u životima pojedinaca mogu biti teške i onesposobljujuće na tjelesnoj i društvenoj razini, sve veća zabrinutost glede vertikalnog prijenosa daje novu snagu pitanju kako pristupiti prevenciji i medicinskoj kontroli spolno prenosivih bolesti.

### **Ponovna evaluacija kontrole spolno prenosivih bolesti**

Unatoč mnogim pokušajima tijekom posljednjih godina da se djeluje na golemo prevladavanje spolno prenosivih bolesti, rastuće stope zaraze daju naslutiti da se ciljeve ne postiže i da bi ponovna procjena preventivskih strategija morala biti prioritet. S obzirom na ozbiljne dugoročne zdravstvene probleme koje spolno prenosive bolesti predstavljaju za pojedince tijekom njihova životnog vijeka, od ključne je važnosti da se aktualne strategije preispitaju i da se uhvati u koštac s načinima života i ponašanjima koji se nalaze u njihovoj pozadini u pokušaju da se stavi spolno prenosive bolesti pod

kontrolu primarnom prevencijom problematičnih ponašanja. Svjetska zdravstvena organizacija procjenjuje da se dvije trećine spolno prenosivih infekcija širom svijeta javlja kod tinejdžera i mladih odraslih osoba; stoga je bitno da se cilja upravo ovu populaciju dok liječnici i oni koji rade na obrazovanju traže kako pristupiti epidemiji spolno prenosivih bolesti.

### **Strategija smanjenja rizika**

Uz sve veće priznavanje da riskantna seksualna aktivnost stavlja adolescente u znatnu opasnost od cijelog niza različitih spolno prenosivih bolesti i njihovih posljedica, liječnici, oni koji rade na obrazovanju i upravna tijela traže kako djelovati na sve gore stope bolesti promoviranjem raznih strategija kojima je cilj smanjenje rizika. Ove strategije uglavnom su se dosad usredotočivale na sprečavanje širenja bolesti uporabom pregradne zaštite u obliku kondoma. Dva su glavna razloga zbog kojih je došlo do ograničenog uspjeha takvog pristupa te ustrajno visokih stopa spolno prenosivih bolesti unatoč opsežnim kampanjama za "siguran seks" i "sigurniji seks" po većem dijelu svijeta.

Kao prvo, mehanička zaštita u obliku kondoma ne pruža gotovo nikakvu zaštitu od tzv. "SS" prijenosa spolno prenosivih bolesti ("skin-to-skin" ili koža na kožu, i "skin-to-sore" ili koža na ranicu), poput HPV-a, HSV-a, sifilisa, limfogranuloma veneruma (LGV-a) i sl. Iako kondomi sprečavaju kontakt između kože penisa i sluznice unutar rodnice i čini se da pružaju određenu zaštitu kod žena kada su virusne lezije ograničene na to područje, spolni odnosi obično uključuju kontakt kože s kožom u vanjskim genitalnim predjelima; stoga je zaštita koju pruža kondom od SS patogena koji se često nalaze po cijelom vanjskom dijelu genitalnog trakta ograničena. Valjalo bi također napomenuti da strategije smanjenja rizika koje za cilj imaju poticanje spolne aktivnosti bez spolnog odnosa raznim načinima i oralnim seksom dovode sudionike u opasnost od ovih vrsta infekcija. HPV i HSV, primjerice, mogu se prenijeti oralnim seksom jednako kao i genitalnim. Budući da su HPV i HSV, 2 infekcije koje se prenose kontaktom kože s kožom (SS), dva najčešća patogena spolno prenosivih bolesti u mnogim zemljama, kondom jasno pruža nedostatnu zaštitu od tog spektra spolno prenosivih bolesti.

Drugo, iako kondomi pružaju određenu zaštitu od infekcija povezanih s iscjetkom, kao što su HIV, *Chlamydia* i gonoreja, zaštita može biti ugrožena pitanjima udovoljavanja, nepravilnom uporabom ili mehaničkom greškom. Opsežno istraživanje pokazuje da prosječni ljudi, osobito mladi, ne rabe kondome dosljedno dugoročno gledano, bez obzira na znanje ili obrazovanost. Čak i među stabilnim, odraslim parovima, od kojih je samo jedan partner zaražen HIV-om i koji su tada prolazili opsežno savjetovanje glede opasnosti od HIV-a i prakticiranju sigurnijeg seksa, samo 43,3% dosljedno su rabili kondome. Rašireni dokazi potvrđuju da "neredovita uporaba kondoma ne pruža nikakvu zaštitu od prijenosa HIV-a i spolno prenosivih bolesti."

Izvješća o smanjenim stopama novih infekcija dobivenih spolnim putem kao posljedica reklamnih kampanja i povećane uporabe kondoma od strane zaposlenih u seksualnoj industriji (CSW) i njihove klijentele utvrđuju težište na kondomima kao primarnoj preventivnoj strategiji za spolno prenosive bolesti. No pažljiva analiza podataka daje naslutiti da je smanjenje broja partnera odigralo važnu ulogu u smanjenju spolno prenosivih bolesti. Nakon "100% kondomskog programa" u Tajlandu, primjerice, koji je išao za tim da potakne zaposlene u seksualnoj industriji da rabe kondome u 100% prilika, došlo je do naglog pada ne samo u spolno prenosivim bolestima vezanim uz iscjedak nego i u SS bolestima poput sifilisa i LGV-a. Ove infekcije dobivene kontaktom kože s kožom obično nisu u djelokrugu zaštite običnih kondoma i često se prenose unatoč uporabi kondoma. Osim toga, podaci otkrivaju da su masovne reklamne kampanje i raširene edukacije o HIV-u u različitim zemljama, uključujući Tajland, Kambodžu, Etiopiju i Dominikansku Republiku, bile povezane s ostrim padom prijavljenog usputnog seksa i odnosa između ženskih pružateljica seksualnih usluga i muške klijentele. Osim toga, prema istraživanju objavljenom 1999. godine u časopisu *Journal of Acquired Immune Deficiency Syndromes*, oni koji su započeli baviti se pružanjem seksualnih usluga nakon početka provođenja obaveznog kondomskog programa imali su višu stopu HIV-a nego zaposlene u seksualnoj industriji koje su započele s tim poslom prije programa. Ova kombinirana otkrića daju naslutiti da je apstiniranje od koitusa sa zaposlenima u

seksualnoj industriji i smanjenje broja partnera znatno pridonijelo smanjenju stope spolno prenosivih bolesti nakon reklamnih kampanja u tim zemljama.

Osim toga, seksualno ponašanje zaposlenih u seksualnoj industriji ne može se legitimno projicirati na ostale populacije. Povećana uporaba kondoma u odabranim skupinama zaposlenih u seksualnoj industriji i njihove klijentele kao reakcija na edukacijske kampanje o HIV-u ne predviđa nužno ponašanje običnih adolescenata. Praktična stvarnost je takva da su pojedinci, osobito mladi ljudi, manje sposobni donositi dosljedne, sigurnije zdravstvene odluke kad su seksualno uzbuđeni. Poput ljudi u cijelom svijetu, noviji dokazi potvrđuju da najobičniji tajlandski građani, osobito adolescenti, ne upotrebljavaju dosljedno kondome, unatoč opsežnim edukacijskim programima.

Iako gotovo i nema sumnje da će propisna, dosljedna uporaba pregradne zaštite smanjiti opasnost od spolnih bolesti vezanih uz iscjedak, nedostatak zaštite kondomom protiv spektra spolno prenosivih bolesti i neuspješni pokušaji da se postigne pridržavanje kod opće populacije ograničava utjecaj većine aktualnih strategija smanjenja rizika. Da bi se prihvatio izazov kakav predstavljaju sve više stope ozbiljnih spolno prenosivih bolesti, smanjenje rizika mora se pozabaviti primarnim ponašanjem koje predodređuje pojedince na infekcije dobivene spolnim putem.

### **Suočavanje s riskantnim ponašanjima koja se nalaze u pozadini**

Kondomi pružaju tek ograničenu zaštitu protiv spolno prenosivih bolesti koje se prenose s kože na kožu, a trenutno ne postoji nikakav lijek za virusne spolno prenosive bolesti, poput HPV-a, genitalnog herpesa i HIV/AIDS-a. Ove činjenice, udružene s ozbiljnim cijeli život prisutnim implikacijama mnogih spolno prenosivih bolesti, prisiljavaju medicinsku struku da se suoči s 2 suprotne opcije kad se razmatra optimalno zdravlje i dobrobit mladih. Medicinari moraju prihvatiti visoke i sve više stope spolno prenosivih bolesti kao neizbježne; druga je mogućnost da razmisle o pristupu koji se usredotočuje na rješavanje ponašanja koja se nalaze u pozadini i koja predodređuju mlade ljude na dobivanje spolno prenosivih bolesti. Čini se da sve više dokaza potkrepljuje prihvaćanje pristupa orijentiranog prema zdravlju, koji se bavi seksualnim stavovima i ponašanjima, educiranjem o spolno prenosivim bolestima i dosljednim preporukama odgađanja početka spolne aktivnosti i smanjenja broja partnera.

Što osoba ranije počne sa spolnom aktivnošću, vjerojatno će imati više seksualnih partnera u životu, a kao posljedica toga, veća će biti opasnost da se zarazi spolno prenosivom bolešću. Budući da način spolnog života mladih često uključuje rani početak spolne aktivnosti i kasniju serijsku monogamiju, mora se priznati da je način seksualnog života mnogih tinejdžera, iz perspektive zdravlja, samo po sebi riskantno. Iako se opasnost dobivanja spolno prenosive bolesti povećava sa svakim dodatnim seksualnim partnerom, isto je tako dokumentirano da se mnogi pojedinci zaraze spolno prenosivom bolešću kao posljedica svog prvog seksualnog iskustva. Prepoznajući da, iz perspektive spolno prenosive bolesti, seksualni kontakti uključuju ne samo sadašnje partnere već također i prošle partnere te sve partnere njihovih partnera, primarna prevencija putem intervencija koje ciljaju ponašanje od ključne je važnosti za dugoročno zdravlje.

Od velike je važnosti priznati da, ne bitno drukčije od drugih visokorizičnih ponašanja kod adolescenata, i njihova seksualna aktivnost često je "izraz neseksualne potrebe" i nerijetko je popratno ponašanje povezano s drugim temeljnim problemima i poteškoćama. Iako neki medicinari mogu vjerovati da je mijenjanje seksualnog ponašanja kod mladih ljudi nerealistično, trebalo bi istaknuti da "svaki uspješan oblik prevencije zahtijeva promjenu u ponašanju." Istraživanja potvrđuju da su neke proaktivne intervencije u stanju djelovati na stavove koji se tiču spolnosti i, u mnogim slučajevima osjetno smanjiti vjerojatnost ranog upuštanja u spolne odnose. Primarna prevencija i održavana promjena u ponašanju mogu se postići obraćanjem pozornosti etiološkim čimbenicima. Zapravo, istraživanje iz CDC-a nedavno je ukazalo na to da razina spolne aktivnosti kod adolescentske populacije pada, a druge novije studije ukazuju na to da se većina američkih adolescenata od 13 do 17 godina iz uzorka nije još upustila u seksualnu vezu. Važnost bavljenja primarnim seksualnim ponašanjem adolescenata naglašava CDC: jedan od nacionalnih ciljeva u zdravstvu za 2010. koje je razvilo Američko ministarstvo zdravlja jest "povećati.....dio adolescenata od 9.-12. razreda koji nisu nikada imali spolne odnose."

Potencijalna korist od povećavanja dijela adolescenata koji nisu imali spolne odnose i promoviranja smanjenja broja partnera nije ograničena samo na zapadne zemlje. Publikacija koju je izdala Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID) pruža dokaze za promjene u seksualnom ponašanju i stopama spolno prenosivih bolesti do kojih je došlo u vezi s programom "društvenog cjepiva" koji se provodio na nacionalnoj razini u Ugandi. Ovaj program uključivao je rašireno, intenzivno obrazovanje o javnom zdravlju, koje se uhvatilo u koštac sa zabludama i krivim informacijama, stavljanje primarnog težišta na zagovaranje odgođenog početka spolne aktivnosti i smanjenja broja partnera te smanjenje rizika kroz uporabu kondoma kod parova u kojima je jedan partner zaražen HIV-om i onih koji imaju više seksualnih partnera. Promjene o kojima se izvijestilo i do kojih je došlo u vezi s ovim nacionalnim programom uključuju broj žena koje su navele više seksualnih partnera pao je s približno 20% 1989. godine na 2,5% 2000. godine; u jednoj pokrajini stope adolescenata u dobi od 13 do 16 godina koji su uključeni u spolnu aktivnost smanjio se sa gotovo 60% 1994. godine na manje od 5% do 2001.; i tijekom približno istog vremenskog razdoblja prevlast HIV-a u zemlji postojano se smanjivala s oko 30% 1992. na procijenjenih 5% 2001. godine.

Mnogi autori zaključili su da promjena spolnog ponašanja pruža najdosljednije objašnjenje za smanjenje HIV-a u Ugandi.; preciznije, dokazi daju naslutiti da je "promjena ponašanja, koja se razlikuje od prihvaćanja kondoma" bila primarni čimbenik za znatno smanjenje. Promoviranje kondoma nije bio dominantan element programa u Ugandi: neprestana uporaba kondoma ostala je niska, sa samo 16% žena koje su 2000. godine izvijestile da su ikada imale spolne odnose uz uporabu kondoma te je jedna studija opće populacije u jednoj ugandskoj pokrajini otkrila da je samo 4,4% prijavilo dosljednu uporabu kondoma. Osim toga, dr. Vinand Nantulya, ugandski liječnik specijalist infektolog i vladin savjetnik koji je bio uključen u studiju Harvardske škole javnog zdravlja o ugandskom iskustvu, nedavno je komentirao općenit stav prema kondomima u svojoj zemlji izjavivši: "Ugandani zapravo nikada nisu baš zavoljeli kondome." Iako se uporaba kondoma s neredovitim partnerima povećala u Ugandi u proteklih pola desetljeća, primarnu izmjenu ponašanja u toj zemlji saželi su autori USAID-ovog izvješća, koji su zaključili da u kombinaciji s udruženim javnim inicijativama za izmjenama načina života, kod ugandskih muškaraca "postoji manja vjerojatnost da su ikada imali spolne odnose (u rasponu od 15 do 19 godina), veća vjerojatnost da će se oženiti... i manja vjerojatnost da će imati više partnera."

Situacija u Ugandi u krajnjoj je suprotnosti od drugih afričkih zemalja poput Zimbabvea i Bocvane. U tim su zemljama pokrenute inicijative širokih razmjera koje su poticale uporabu kondoma i, u usporedbi s Ugandom, tamo su postojale više stope prodaje kondoma kao i njihove uporabe prema kazivanju izvješća; ipak, nadmoćnost HIV-a u tim zemljama među najvišima je u svijetu. Stopa prevalencije HIV-a od 55,6% među trudnicama u dobi od 25 do 29 godina u urbanoj Bocvani bez presedana je, a aktualne stope zaraze u Zimbabveu daju naslutiti da će do 2020. gubitak radne snage izazvan AIDS-om iznositi 30%.

### **Komentar**

S obzirom na aktualnu pandemiju spolno prenosivih bolesti, nužno je da liječnici počnu preispitivati prevenciju i strategije kontroliranja spolno prenosivih bolesti. Sve više stope ovih infekcija, njihove potencijalno razorne kratkoročne i dugoročne posljedice kod zaraženih pojedinaca te gospodarsko i društveno djelovanje ovih infekcija čine prevenciju spolno prenosivih bolesti pitanjem od ključne važnosti. Iako su strategije smanjenja rizika i liječenje postojeće infekcije važni, krajnje neminovna stvarnost je ta da bi se promoviralo optimalno zdravlje cijeloga života, mora se promovirati primarnu prevenciju infekcije. Uspjeh preventivskih programa koji se bave primarnim seksualnim ponašanjem daje naslutiti da je opravdana ozbiljna strategija savjetovanja kojim će se promicati odgađanje početka spolne aktivnosti kao i smanjenje broja partnera.